Kuznets Eğrisi ile Ekonomik ve Siyasal Liberalizasyon Uygulamaları Arasındaki İlişkiler

The Relationships between Economic and Political Liberalization and the Kuznets Curve

Prof. Dr. Murat Nişancı (Erzincan University, Turkey)

Asst. Prof. Dr. Ahmet Fatih Aydemir (Atatürk University, Turkey)

Ph.D. Candidate Bengü Tosun (Atatürk University, Turkey)

Prof. Dr. Ömer Selçuk Emsen (Atatürk University, Turkey)

Abstract

Per capita income and income distribution are defined as classical Kuznets curve. From this view, the relationship between per capita income and income distribution is controlled variables and studies that take environmental pollution, financial depth, or trade volume into account are widely seen in the literature according to the study objectives. Respectively, these applications can be named first as environmental Kuznets and secondly as financial Kuznets. As parallel to this view, the studies that emphasize the relationship between export and income distribution are common in the literature, representing economic liberalization. It is also worth noting that political liberalization whether political rights or civil liberties, supports the trend that emerges like the Kuznets' curve, according to the level of development of the countries. In this study, when the level of national development is taken into consideration, the relationships between per capita income and economic and political liberalization practices have been tested with econometric tests, whether they follow a classical, environmental, commercial or financial Kuznets-like situation. In addition to the classical, environmental, commercial and financial Kuznets, the existence of the "political liberalization practices" will be discussed in the literature in order to overlap the theoretical expectations and the results of this study. In the analysis of the 2012 horizontal cross-section of the country group with the highest Gini coefficient, Kuznets' "inverse U" view is reflected in both commercial and political liberalization dimensions.

1 Giriş

Gelir dağılımını temsilen Gini katsayısı ile ülke kişi başı gelirleri arasındaki ilişkileri ortaya koyan çalışmaların temeli S. Kuznets'e kadar varmaktadır. S. Kuznets'in 1955 yılında yaptığı "Economic Growth and Income Inequality" adlı teorik çalışmada az gelişmiş ülkelerde gelir dağılımının görece daha adil olduğu; ülke gelişme trendine girdiğinde ise gelir dağılımında adaletsizliğin derinleşeceği ve bir süre sonra gelişmiş ülke aşamasına gelindiğinde ise gelir dağılımında adaletin tesis edilmeye başlanacağını ifade etmiştir. Dolayısıyla kişi başı gelir ile gelir dağılımında adaleti gösteren Gini katsayısı arasındaki zamana bağlı seyirin "ters U" şeklinde olacağı ifade edilmektedir. Literatürde bu konuyu ele alan çok sayıda çalışmada klasik Kuznets bakış açısını teyit eden çalışmaların yanı sıra ilişki bulamayan ya da ters yönlü ilişki bulan çalışmalar söz konusudur.

Klasik Kuznets bakış açısında gelir düzeyindeki değişmeye bağlı olarak nasıl ki önce gelir dağılımında adaletsizliğin ortaya çıkması ve daha sonra bunun telafi edildiğine dair bir sürecin yaşanmasına benzer şekilde bir kısım değişkenlerde de benzeri yol izlenip izlenmediği araştırma konusu yapılmıştır. Bu çerçevede ilk dikkat çeken çalışma gurubu arasında gelir dağılımı ile çevre kirliliğini ele alan ve çevre kirliliğinin de klasik Kuznets eğrisi benzeri bir trend izleyip izlemediği inceleme konusu yapılmıştır. Bu bakış açısına ilaveten finansal derinleşmenin de yine Kuznets eğrisi benzeri yol takip etmediğini ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır (Gerni vd., 2017).

Diğer taraftan klasik Kuznets bakış açısını kontrol değişken olarak ele alıp, gelir dağılımında adaletin koşulla sağlanabileceğini öne süren çalışmaların da varlığı dikkat çekmektedir. Bu bakış açısında Neo-klasik büyüme formunda mutlak yakınsama anlayışının gerçekleştirilebilirliğindeki güçlükleri göz önünde tutarak geliştirilen içsel büyüme teorilerindeki koşullu yakınsama bakış açısında olduğu gibi Kuznets hipotezinin geçerliliğinin de koşulla sağlanabileceği düşüncesi literatürde oluşmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu çalışmada klasik Kuznets bakış açısının test edilmesinin yanı sıra Kuznets yaklaşımının koşulla dayalı olarak gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlemek amacıyla koşul olarak liberalizasyon göstergeleri ile birlikte analizler yapılması yoluna gidilmiştir. Liberalizasyonun özellikle ekonomik boyutunun sağlanabilirliğine paralel olarak ülkelerin ihracata yönelmelerinin hem ekonomik büyümelerini sağlayacağı hem de bol olan faktör lehine gelir dağılımını iyileştireceği (Stolper-Samuleson) ileri sürülmektedir.

Çalışma giriş bölümü dışında ikinci kısımda Kuznets Eğrisi formunun tanıtılmasına teksif edilmiştir. Üçüncü kısımda ise içsel büyüme formunun koşullu yakınsama hipotezi ile Kuznets hipotezinin koşullu yakınsama hipotezini ortaya koyan çalışmaların özetlenmesinden oluşturularak bu çalışmanın uygulama formunun teorik çerçevesini inşa etmiştir. Dördüncü kısımda ise Gini katsayısının daha çok kesikli olması ve dolayısıyla çoğu ülke verilerini kapsamaması nedeniyle, katsayının en fazla yayınlandığı yıl olan 2012 yılı değerleri alınarak ekonomik

ve siyasal liberalizasyonu temsil eden değişkenlerle analizleri yapılmıştır. Sonuç kısmında ise politika çıkarımlarında bulunulmaya çalışılmıştır.

2 Kuznets Eğrisi

Simon Kuznets'in 1955 yılında yayımladığı makalede gelir dağılımındaki trendin gelişmişliğe bağlı olarak önce bozulacağı, ancak ekonomik gelişmişlik düzeyinde belirli bir olgunluk seviyesine ulaşıncaya, adaletsizliğin kaybolmaya başlayacağını ifade etmiştir. Burada anlatılan yapı özet olarak kişi başı gelir düzeyindeki artış ile gelir dağılımında adaleti gösteren Gini katsayısı arasındaki zamana bağlı seyrin “ters U”, yani “doğrusal olmayan U eğrisi” şeklinde olacağına vurgu yapmaktadır (Kuznets, 1955). Gelişmişliğe bağlı olarak toplumun tüm kesimlerinin bu durumdan görece daha adil bir şekilde pay almaya başlayacağını ifade eden bu bakış açısının “büyümenin toplum katmanlarına olumlu yansıma iyimserliği” şeklinde ifade edilmesi mümkündür. Benzeri bakış açısının da Robert M. Solow'un “A Contribution to the Theory of Economic Growth” adlı çalışmasında Neo-klasik büyüme formunda da az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere mutlaka yakınsayacağını ifade etmiş ve bu durum da literatürde “büyüme iyimserliği” olarak tanımlanmıştır (Solow, 1956). Ancak, Solow'un bu bakış açısının özellikle içsel büyüme teorisyenlerince eleştirilmesine paralel olarak büyümedeki yakınsama boyutunun belirli koşullarda ortaya çıkacağına dair vurgular ön plana çıkmaya başlamıştır (Barro ve Sala-i Martin, 1992). Ülkelerin iktisadi büyümelerinde yakınsama perspektifine bağlı olarak ortaya çıkan bu yeni trendden hareketle Kuznets perspektifinin de benzeri bir trende büründüğü dikkat çekmektedir. Kuznets eğrisine dair ortaya çıkan yeni oluşumlar da tıpkı Solow'daki yakınsamanın mutlakten koşulluya dönüşmesi gibi gelir dağılımında adaletin sağlanabilirliğinin koşullu olabilirliği öne sürülebilir. Çalışmada koşullu boyutlar resmedilmeden önce öncelikle klasikleşmiş haliyle Kuznets Eğrisinin somut bir şekilde gösterimi aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Şekil 1. Gelir Dağılımı ve Çevre Kirliliği ile Kişi Başı Gelir Düzeyi İlişkileri

Kuznets'in klasik “ters U” eğrisi olarak ifade edilen durumu gösteren yukarıdaki grafikte gelişmemiş toplumlarda Gini katsayısının oldukça düşük olduğu ve dolayısıyla düşük gelir düzeyinde adaletli bir gelir dağılımının olduğu dikkat çekmektedir. Burada toplumsal manada fakirliğin adeta eşitlikçi dağıldığı gibi bir durum söz konusudur. Zira az gelişmiş toplumlarda üretim faaliyetlerinin daha çok tarımsal alanlarda yoğunlaşması, küçük çiftçiler gurubunun kendi işlerini karşıladıkları gibi bir durum ortaya çıkmakta ve bu da gelir dağılımında böyle bir sonucun ortaya çıkmasına yol açtığı söylenebilir. Daha sonra toplumda gelişme dinamikleri harekete geçince gelir dağılımı da gelişmeye paralel olarak bozulmaya başlamaktadır. Gelişmeyle birlikte sanayi kesimi yaygınlaşmaya başlamakta; daha önce çiftçiler şimdilerde kentsel alanda işçi konumuna geçmiş, dolayısıyla sanayici-işçi kesimi ayrışması gelir dağılımında adaletsizliği derinleştirmeye başlamıştır. Toplum belirli bir gelişmişlik düzeyine ulaşıncaya da, bu kez hizmetler sektöründe gelişmelere paralel olarak toplumda kendi işiyle iştigal edenlerin sayısı artmakta ve bu durum da gelir dağılımında adaletsizliği giderici etkiler yaratmaktadır.

Kuznets'in kişi başı gelir ile gelir dağılımı ilişkilerine dair bu bakış açısı başta çevre kirliliği (Auty, 1985) olmak üzere ihracat ve finansal derinleşme üzerine yapılan çalışmalarda özellikle 1990'lardan itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu çerçevede finansal liberalizm uygulamaları üzerine Greenwood ve Javanovic (1990), ticari liberalizasyonun büyüme ve gelir dağılımı üzerine olumlu yansımalar doğuracağını ileri süren White ve Anderson (2001) çalışmaları öncü niteliğindedir (Kanberoğlu ve Arvas, 2014; Değer, 2007). Bu çalışmaların yanı sıra Lee ve diğerleri (2000) ile Barro (2000) kamu harcamalarını, Rosser ve diğerleri (2000) ile Calderon ve Serven (2004) kayıt dışı ekonomiyi, Cantarero ve diğerleri (2005) yaşam beklentisini, Carter (2006) ekonomik özgürlükleri ele alacak şekilde analizleri farklılaştırma yoluna gitmişlerdir (Özdemir vd., 2011). Yapılan çalışmaların büyük bir kısmı da klasik Kuznets benzeri bulgular vermiştir. Dolayısıyla literatürde bu çalışmalar Çevresel Kuznets veya Finansal Kuznets şeklinde adlandırılır olmuştur.

3 Liberalizm ve Kuznets Eğrisi İlişkilerinin Literatür Tartışması

Literatürdeki çalışmaların büyük bir çoğunluğu klasik Kuznets'in bakış açısını teyit edecek şekilde sonuçlar elde etmiştir. Diğer bir ifadeyle ekonomik gelişmişlik düzeyine bağlı olarak önce gelir dağılımında adaletsizlikler ya da çevre kirliliği artmakta veya finansal derinleşme azalmakta ve daha sonrasında belirli bir gelişmişlik düzeyine ulaşılmasına paralel olarak da gelir dağılımında adaletsizlikler ya da çevre kirliliği azalmakta veya finansal derinleşme artmaktadır.

Bu çalışmada gelir dağılımında adaleti temsilen alınan Gini katsayıları ile gelir düzeyleri, ihracatın GSYİH içindeki payı ile politik haklar ve sivil özgürlükler arasındaki ilişkilerin seyrinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu araştırmanın perspektifinde gelir dağılımı bağımlı değişken olmak üzere gelir düzeyi ana değişken ya da kontrol olarak alınmış ve içsel büyümede koşullu yakınsama mantığı ile ekonomik liberalizasyon göstergesi olarak ihracat ve siyasal liberalizasyon göstergesi olarak da politik haklar ile sivil özgürlüklerin ortalamasını dikkate alan bir yaklaşım izlenecektir. Buna ilaveten yine klasik Kuznets bakış açısı ile gelir dağılımı bağımlı değişken olmak üzere ekonomik liberalizasyon ve siyasal liberalizasyon göstergelerini bağımsız olarak dikkate alan analizlerin yapılması planlanmaktadır.

Bu planlamada dünya ekonomisinde liberalizasyon olgusu ile küreselleşmeyle at başı-birlikte gitmesini etkisi dikkate alınmıştır. Liberalizasyonu besleyen unsur olarak görülen küreselleşme de en kısa tanımlamasıyla başta ekonomik boyut olmak üzere siyasal ve sosyo-kültürel boyutta benzeşmeyi ve geçişkenliği ifade etmektedir. Bu geçişkenliğin de daha çok serbestiyet fikrinden beslendiği açıktır. İkinci küreselleşme dalgasının başlangıcı olarak görülen 1970'li yıllarda mal akımlarındaki serbestleşme fikri özellikle 1990'larda faktör piyasalarında kendini daha belirgin bir şekilde gösterir olmuştur. Dolayısıyla ekonomik liberalizasyon da dışa açıklık kavramı ile eş anlamlı anılır hale gelmiştir. Bu çerçevede iktisat literatüründe dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasındaki pozitif ilişkileri gösteren literatürde de yaygınlaşma ortaya çıkmaya başlamıştır. Diğer taraftan 1990'larda yaşanan ekonomik kriz olguları, ekonomik liberalizasyonun tek başına geçerli olmadığını, bunun aynı zamanda siyasal liberalizasyon ile desteklenmesi gerektiği görüşü yaygınlaşmaya başlamıştır (Emsen ve Değer, 2007).

Zira Kuznets'in oluşturduğu perspektife ihracata yoğunlaşmanın ülkelerde gelir dağılımında avantajlı faktörlere doğru gelir artışının sağlanacağına dair Stolper-Samuelson gelir dağılımı teoreminin işleyeceği düşünülebilir. Bilindiği gibi Faktör Donanımı veya Heckscher-Ohlin Teorisinden hareketle türetilen teoremlerden olan Stolper-Samuelson gelir dağılımı teoremine göre bir ülkenin korumacılıktan vazgeçerek dış ticarete açılmasının dış ticarete avantajlı sektörlerde kârlılığın uyarmasıyla birlikte üretim artışı tetiklenecektir. Üretim artışı da ülkenin avantajlı olduğu üretim faktörlerinin ulusal gelirden aldığı payı artırarak başlangıçta görece az sayıda olan ve dezavantajlı faktörler lehine oluşmuş gelir dağılımı yapısını görece fazla olan ve avantajlı faktörler lehine değiştirecektir. Bu değişim de toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan kesimlerin gelirden daha fazla pay alması anlamına gelecektir (Seydidoğlu, 2013). Sosyalist iktisadın öne sürdüğü mutlak eşitlik savının Sovyetler Birliği özelinde gerçek hayatta gerçekleştirilememiş olması (Aleksiyeviç, 2016) ya da sosyalist partiye yakın olanların ayrıcalıklı konum elde etmelerinin eşitsizliği bozmasının yanı sıra üretimde bulunma motivasyonunu bozduğu ileri sürülmektedir (Coase ve Wang, 2015). Diğer taraftan yine uluslararası iktisat literatüründe Bahgwati'nin yoksullaştıran büyüme olgusu ile Singer-Prebisch tezi çerçevesinde dış ticaret hadlerindeki bozulmaların dışa açıklığın gelir dağılımında adaletsizliği gidermenin de ötesinde, ülkelerin büyümelerini engelleyici mekanizmaları harekete geçirdiği caridir (Seydidoğlu, 2013). Bu duruma kurumsal yapılardaki eksikliklerin yol açtığı popülizm uygulamalarının bir süre sonra demokratikleşmeden ve böylece siyasal liberalizasyondan uzaklaşmaya yol açtığı ve bunun da popülizm eşliğinde gelir dağılımını bozma ve ekonominin üretkenliğini kaybettirme gibi sonuçlar doğurması kuvvetle muhtemeldir (Acemoğlu ve Robinson, 2014).

Dolayısıyla sosyalist sistemden kaynaklanan eşitliği bozucu yapıların piyasa ekonomisi mantığı çerçevesinde işleyip işlemediği hem klasik Kuznets bakış açısıyla hem de koşula dayalı Kuznets bakış açısıyla incelemeye değerdir. Koşula dayalı Kuznets bakış açısında da Stolper-Samuelson gelir dağılımı mantığı ile ekonomik liberalizasyonun gelir dağılımında adaleti sağlama fonksiyonunun yanı sıra siyasal liberalizasyon uygulamalarının da bu durumu ne ölçüde desteklediği incelemeye değerdir.

4 Siyasal ve Ekonomik Liberalizasyon ve Kuznets Eğrisi

Kuznets'in "ters U" şeklindeki yaklaşımı klasik yaklaşım olarak adlandırılmakta ve bu ilişkinin matematiksel formu aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$$\text{Gini} = f(Y) \quad (1)$$

(1) nolu matematiksel formda Gini, gelir dağılımında adaletsizliği ölçen bir katsayıdır ve katsayı 0'a yaklaştıkça gelir dağılımında adaletin tesis edildiği ve 0 değerinde ise mutlak eşitliğin sağlandığı söylenir. Katsayının 1'e yaklaşması ise gelir dağılımında adaletsizliğin derinleştiği gibi bir sonuç ortaya çıktığını ifade etmektedir. Eşitliğin sağında yer alan Y ise kişi başı geliri göstermektedir. Burada Y değişkeninin logaritması alınarak eşitliğin sağ tarafı bu kez IY şeklinde gösterilir. Bu eşitlik ekonometrik bir formda şu şekilde gösterilir:

$$\text{Gini} = \beta_0 + \beta_1 IY + \beta_2 IY^2 \quad (2)$$

β_0 sabiti ve β_1 parametresi (1) nolu matematiksel formun ekonometrik halini ifade etmektedir. Yani bağımsız değişkenin Gini'deki bozulmayı derinleştirdiğine işaret etmektedir Burada IY de kişi başı gelirin logaritmik (IY) halini temsil etmektedir. β_2 ise bağımsız değişkenin karesini (IY²) olarak bir süre sonra pozitif ilişkinin negatife dönüştüğünü simgelemekte ve parametre değerinin de negatif olması beklenmektedir. Bu matematiksel formun ise özellikle bir kısım uygulamalı literatürde “ters U” şeklindeki yapının da önüne geçecek biçimde “N eğrisi” ya da “yatık S eğrisi” şeklinde ortaya çıkmasından dolayı bu formun ekonometrik modele dönüştürülmüş hali de aşağıdaki gibidir:

$$\text{Gini} = \beta_0 + \beta_1 \text{IY} + \beta_2 \text{IY}^2 + \beta_3 \text{IY}^3 \quad (3)$$

(3) nolu eşitlikte (2) nolu eşitlikteki akışa β_3 parametresi dâhil edilmektedir. Bu değişken IY³ kişi başı gelirin küpünü göstermektedir. Klasik anlamda Kuznets'in “ters U” hipotezinin geçerliliği (2) nolu model açısından katsayı işaretlerinin $\beta_1 > 0$ ve $\beta_2 < 0$ olması gerekirken, bunun “N eğrisi” ya da “yatık S eğrisi” şeklindeki formu için ise (2) nolu modeldeki koşullara ilaveten (3) nolu modelde $\beta_3 > 0$ olması gerektiği önsel olarak beklenir.

Kuznets eğrisi mekanizmasının koşula dayalı olarak gerçekleşip gerçekleşmediğini, yani liberalizasyon uygulamaları ile paralellik arz edip etmediğini belirlemek amacıyla çalışmada ekonomik liberalizasyonu temsilen ihracatın GSYİH içindeki payı (X) ile siyasal liberalizasyonu temsilen de politika haklar ve sivil özgürlükler değerlerini ortalaması (PC) modele dâhil edilmiştir:

$$\text{Gini} = \beta_0 + \beta_1 X + \beta_2 \text{PC} + \beta_3 \text{IY} \quad (4)$$

$$\text{Gini} = \beta_0 + \beta_1 X + \beta_2 \text{PC} + \beta_3 \text{IY} + \beta_4 \text{IY}^2 \quad (5)$$

$$\text{Gini} = \beta_0 + \beta_1 X + \beta_2 \text{PC} + \beta_3 \text{IY} + \beta_4 \text{IY}^2 + \beta_5 \text{IY}^3 \quad (6)$$

Çalışmada 2012 yılında dünya ülkeleri açısından en fazla Gini katsayısının yayımlandığı yıl olması nedeniyle 2012 yılın baz alınmış ve bu çerçevede 2012 yılına ilişkin Gini katsayıları ile ABD doları cinsinden kişi başına gelirlerin logaritmaları alınmıştır. Dolayısıyla yatay kesit analizlere gidilmiştir. Veriler de kişi başı gelir ve ihracatın GSYİH içindeki payı değerleri World Bank'tan ve politik haklar ile sivil özgürlüklerin ortalamaları da Freedom House'tan temin edilmiştir. Koşullu Kuznets yaklaşımına ilişkin yapılan tahmin sonuçlarına göre (4) nolu model eşitliği I. nolu tahmin sonuçlarıyla, (5) nolu model eşitliği II. nolu tahmin sonuçlarıyla ve (6) nolu model eşitliği III. nolu tahmin sonuçlarıyla betimlenecek biçimde aşağıda Tablo 1'de verilmiştir.

	I. Nolu Tahmin (4 nolu model)	II. Nolu Tahmin (5 nolu model)	III. Nolu Tahmin (6 nolu model)
Gini	$\beta_0 + \beta_1 X + \beta_2 \text{PC} + \beta_3 \text{IY}$	$\beta_0 + \beta_1 X + \beta_2 \text{PC} + \beta_3 \text{IY} + \beta_4 \text{IY}^2$	$\beta_0 + \beta_1 X + \beta_2 \text{PC} + \beta_3 \text{IY} + \beta_4 \text{IY}^2 + \beta_5 \text{IY}^3$
C	58.414 ^(a) (7.191)	15.343 (32.313)	-38.159 (189.940)
X	-0.071 ^(b) (0.036)	-0.059 (0.036)	-0.062 (0.037)
PC	0.374 (0.383)	0.379 (0.380)	0.400 (0.390)
lnY	-2.466 ^(b) (1.107)	7.492 (7.368)	26.587 (67.20)
lnY ²	---	-0.568 (0.416)	-2.791 (7.787)
lnY ³	---	---	0.080 (0.295)
R ²	0.192	0.214	0.216
F	5.321 ^(a)	4.508 ^(a)	3.573 ^(a)

Not: (a) %1, (b) %5 ve (c) %10'da parametrelerin istatistiki anlamlılık derecesini; parantez içerisinde yer alan değerler ise parametre tahminlerinin standart hata değerlerini göstermektedir.

Tablo 1. Koşullu Kuznets Eğrisine İlişkin Tahminler

Tablo 1'in ikinci sütununda, I. nolu tahminde logaritmik gelirdeki artışlar ile ihracatın GSYİH içerisindeki payındaki artışların Gini katsayısını düşürdüğü, yani gelir dağılımındaki adaleti sağladığı görülmektedir. Burada tahminlemede lnY ve X değişkeninin parametrelerinin (β_1 ve β_3) de istatistiki açıdan %5 önem düzeyinde anlamlı olduğu gözükmemektedir. Oysa burada logaritmik gelirin katsayısının pozitif olması gerekmektedir. II. nolu tahminde ise Klasik Kuznets Eğrisinin işlerliğini temsil eden “ters U eğrisi” formunu göstermekte ve buna göre β_3 'ün katsayısının pozitif ve β_4 'ün katsayısının da negatif olması gerekmektedir. III. nolu tahminde ise Kuznets Eğrisinin uygulamalı çalışmaları ortaya çıkan “N eğrisi” veya “yatık S eğrisi” formunu yansıtmakta ve buna göre β_5 'in katsayısının da pozitif olması beklenmektedir. Gerek II nolu, gerekse III nolu tahminde Kuznets Eğrisine ilişkin olarak ne “ters U eğrisi” ne de “N eğrisi veya yatık S eğrisi” şeklinde bir seyrin oluşmadığı gibi model tahminlerinde hiçbir değişkenin parametresi anlamlı bulunmamıştır. Burada I nolu tahmin sürecinde gözlenen anlamlılık değerlendirilecek olduğunda, yatay kesit boyutunu içeren bir analizde, regresyonda ters yönlü doğrusal ilişki mantığı yakalanmıştır. Gini katsayısına sahip olan ülkelerin analize dâhil edildiği dikkate alındığında, kişi başı gelir artışlarının Gini katsayısını düşürerek adaleti sağlayıcı fonksiyon gördüğü ileri sürülebilir. Benzer şekilde

ülke ihracatındaki artışların da gelir dağılımını iyileştirici fonksiyon gördüğü söylenebilir. Dolayısıyla dünya ekonomisinde büyümeyi destekleyici uygulamalar ile bu uygulamalar içerisinde dış rekabete uygun yapılanmaların özellikle ülkenin karşılaştırmalı üstünlük yapısında sahip faktörlerin gelirini artırıcı fonksiyonlar gördüğü açıktır. Bu durumda hem büyümeyi beslediği hem de ülkenin rekabetçi sektörlerinin ulusal gelirden daha fazla pay almasını tetiklediği ileri sürülebilir. Yukarıdaki tahminlemelerde anlamlı çıkan (4) nolu ekonometrik modelin ve dolayısıyla I nolu Tahminlemeden elde edilen Kesitlimli Gini değerleri ile Orijinal Gini değerlerinin seyri aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Şekil 2. Koşullu Kuznets Bakış Açısıyla Oluşturulan I. Nolu Tahmin Modelindeki Kestirimli Gini ile Gerçek Gini Değerleri

Kuznets bakış açısını bu kez liberalizasyon boyutuyla gerçekleştiren gerçekleştirmedini analiz etmek, yani hem ihracatta hem de siyasal liberalizasyonda Kuznets benzeri yapıların cereyan edip etmediğini belirlemek çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Dolayısıyla hem ekonomik liberalizasyon hem de siyasal liberalizasyon değişkenlerini dikkate alan bireysel modellerin analizine gidilmesine ihtiyaç vardır. Bu çerçevede ekonomik ve siyasal liberalizasyon ile gelir dağılımı ilişkileri aşağıdaki şekilde ekonometrik olarak modellenmiştir:

$$\text{Gini} = \alpha_0 + \alpha_1 X \quad (7)$$

$$\text{Gini} = \alpha_0 + \alpha_1 X + \alpha_2 X^2 \quad (8)$$

$$\text{Gini} = \alpha_0 + \alpha_1 X + \alpha_2 X + \alpha_3 X^2 + \alpha_5 X^3 \quad (9)$$

(7), (8) ve (9) nolu modellerde ekonomik liberalizasyon ve gelir dağılımı ilişkileri yansıtılmaktadır. Bu modellerde Gini, gelir dağılımında adalet ölçüsünü; X de ekonomik liberalizasyon göstergesi olarak mal ve hizmet ihracatının GSYİH içerisindeki payını, X^2 ihracatın karesini ve X^3 de ihracatın küpünü ifade etmektedir. Burada Klasik anlamda Kuznets'in "ters U" hipotezinin ekonomik liberalizasyonda geçerliliği (8) nolu model açısından katsayı işaretlerinin $\alpha_1 > 0$ ve $\alpha_2 < 0$ olması gerekir. Bunun "N eğrisi" ya da "yatık S eğrisi" şeklindeki formu için ise (8) nolu modeldeki koşullara ilaveten (9) nolu modelde $\alpha_3 > 0$ olması gerektiği önsel olarak beklenir. Dolayısıyla çevresel Kuznets ve benzeri formlardan hareketle geliştirilen ticari derinleşmeleri sembolize eden (7), (8) ve (9) nolu modellerin ekonometrik tahminleri aşağıda verilmiştir.

	IV. Nolu Tahmin (7 nolu model)	V. Nolu Tahmin (8 nolu model)	VI. Nolu Tahmin (9 nolu model)
Gini	$\alpha_0 + \alpha_1 X$	$\alpha_0 + \alpha_1 X + \alpha_2 X^2$	$\alpha_0 + \alpha_1 X + \alpha_2 X + \alpha_3 X^2 + \alpha_5 X^3$
C	36.542 ^(a) (0.992)	39.701 ^(a) (1.349)	40.421 ^(a) (1.483)
X	-6.70E-21 (3.07E-20)	1.45E-19 ^(a) (5.52E-20)	1.01E-17 (8.59E-18)
X^2	---	-0.0012 ^(a) (0.0705)	0.0017 ^(a) (0.0005)
X^3	---	---	-2.84E-22 (2.46E-22)
R ²	0.0007	0.134	0.150
F	0.0476	5.245 ^(a)	3.958 ^(b)

Not: (a) %1, (b) %5 ve (c) %10'da parametrelerin istatistiki anlamlılık derecesini; parantez içerisinde yer alan değerler ise parametre tahminlerinin standart hata değerlerini göstermektedir.

Tablo 2. Ekonomik Liberalizasyona Dayalı Kuznets Eğrisine İlişkin Tahminler

Tablo 2’deki sonuçlar değerlendirildiğinde IV nolu tahmini ifade eden doğrusal ilişkiler boyutunda ve VI nolu modeli ifade eden “N eğrisi” veya “yatık S eğrisi” boyutunda anlamlılık yakalanamamıştır. V nolu tahmini ifade eden klasik Kuznets bakış açısının ise ticari genişlemenin gelir dağılımında önce adaletsizliği artırdığı ve bir süre sonra da adaletsizliği giderdiğine dair teorik düşünce çalışmanın uygulamasında varlığı teyit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle ülkelerin mal ve hizmet ihracatlarının GSYİH içerisindeki paylarında meydana gelen artışların, ülke gelir dağılımında ilk etapta adaletsizliği derinleştirdiği; ancak zamana bağlı olarak bundaki artışların devamı ile birlikte gelir dağılımında adaletsizliklerin azalmaya başladığı gözükmemektedir. Dolayısıyla ülkelerin dış ticaret yönelerek avantajlı faktörlerini daha etkin bir şekilde üretime koşturmalarının bu faktörlerin gelirlerini artırarak gelir dağılımında daha fazla pay almalarını tetiklediği söylenebilir. Bu sonuç Stolper-Samuelson gelir dağılımı teorisinin geçerliliğinin ülkelerin gelişmişliğine bağlı olarak ortaya çıktığına işaret etmekte ve böylece liberal uygulamaların hemen ülkelerin gelir dağılımında adaleti sağlayan sihirli bir reçete olmadığını; bunun zamana bağlı olarak kendini göstereceği ileri sürülebilir. Yukarıdaki tahminlemelerde anlamlı çıkan (8) nolu ekonometrik modelin ve dolayısıyla V nolu Tahminlemeden elde edilen Kestirimli Gini değerleri ile Orijinal Gini değerlerinin seyri aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Şekil 3. Klasik Kuznets Bakış Açısıyla İhracatın GSYİH İçerisindeki Payının V. Nolu Tahmin Modelindeki Kestirimli Gini ile Gerçek Gini Değerleri

Diğer taraftan siyasal liberalizasyon ile gelir dağılımı ilişkileri aşağıdaki şekilde ekonometrik olarak modellenmiştir:

$$\text{Gini} = \delta_0 + \delta_1 \text{PC} \quad (10)$$

$$\text{Gini} = \delta_0 + \delta_1 \text{PC} + \delta_2 \text{PC}^2 \quad (11)$$

$$\text{Gini} = \delta_0 + \delta_1 \text{PC} + \delta_2 \text{PC}^2 + \delta_3 \text{PC}^3 \quad (12)$$

(10), (11) ve (12) nolu modellerde siyasal liberalizasyon ve gelir dağılımı ilişkileri yansıtılmaktadır. Bu modellerde yine Gini, gelir dağılımında adalet ölçüsünü; PC de siyasal liberalizasyon göstergesi olarak politik haklar ve sivil özgürlüklerin ortalamasını, PC^2 politik haklar ve sivil özgürlükler ortalamasının karesini ve PC^3 de politik haklar ve sivil özgürlükler ortalamasının küpünü ifade etmektedir. Burada Klasik anlamda Kuznets’in “ters U” hipotezinin ekonomik liberalizasyonda geçerliliği (10) nolu model açısından katsayı işaretlerinin $\delta_1 > 0$ ve $\delta_2 < 0$ olması gerekir. Bunun “N eğrisi” ya da “yatık S eğrisi” şeklindeki formu için ise (11) nolu modeldeki koşullara ilaveten (12) nolu modelde $\delta_3 > 0$ olması gerektiği önsel olarak beklenir. Burada da çevresel Kuznets ve benzeri formlardan hareketle geliştirilen siyasal liberalizasyonun gelir dağılımına etkilerini gösteren (10), (11) ve (12) nolu modellerin ekonometrik tahminleri aşağıda verilmiştir.

	VII. Nolu Tahmin (10 nolu model)	VIII. Nolu Tahmin (11 nolu model)	IX. Nolu Tahmin (12 nolu model)
Gini	$\delta_0 + \delta_1 PC$	$\delta_0 + \delta_1 PC + \delta_2 PC^2$	$\delta_0 + \delta_1 PC + \delta_2 PC^2 + \delta_3 PC^3$
C	41.248 ^(a) (2.693)	24.841 ^(a) (4.839)	38.819 ^(a) (8.773)
PC	-0.476 ^(c) (0.253)	4.333 ^(a) (1.245)	-3.037 (4.077)
PC ²	---	-0.277 ^(a) (0.0705)	0.746 (0.544)
PC ³	---	---	-0.041 ^(c) 0.0217
R ²	0.0487	0.224	0.264
F	3.536 ^(b)	9.865 ^(a)	8.024 ^(a)

Not: (a) %1, (b) %5 ve (c) %10'da parametrelerin istatistiki anlamlılık derecesini; parantez içerisinde yer alan değerler ise parametre tahminlerinin standart hata değerlerini göstermektedir.

Tablo 3. Siyasal Liberalizasyona Dayalı Kuznets Eğrisine İlişkin Tahminler

Siyasal liberalizasyonun gelir dağılımını iyileştireceğine dair düşüncüyü test etmek amacıyla yapılan analizlerde ne VII nolu doğrusal tahmin ne de IX nolu “N eğrisi” veya “yatık S eğrisi” şeklini vereceği düşünülen tahminler sağlıklı çıkmamıştır. Bu tahminçiler yerine ticari liberalizasyon da olduğu gibi siyasi liberalizasyonda da klasik Kuznets yaklaşımının geçerli olduğu tespit edilmiştir. Bu geçerliliği yansıtan VIII nolu tahminde politik hak ve sivil özgürlüklerin ortalamasını ifade eden PC'nin katsayısı (δ_1) pozitif çıkmış ve politik hak ve sivil özgürlüklerin ortalamasının karesini ifade eden PC²'nin katsayısı (δ_2) ise negatif çıkmıştır. Bu durum da tıpkı mal ve hizmetler ihracatının GSYİH içindeki pay ile ifade eden ekonomik liberalizasyondaki sonuçlarla örtüşmektedir. Diğer bir ifadeyle siyasal liberalizasyondaki ilerlemelerin başlangıçta gelir adaletsizliğini daha derinleştirdiği, ancak bunun gelişmişlikle birlikte azalmaya başladığı görülmektedir. Yukarıdaki tahminlemelerde anlamlı çıkan (11) nolu ekonometrik modelin ve dolayısıyla VIII nolu Tahminlemeden elde edilen Kestirimli Gini değerleri ile Orijinal Gini değerlerinin seyri aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Şekil 4. Klasik Kuznets Bakış Açısıyla Oluşturulan Politik Haklar ve Sivil Özgürlük Ortalamalarının VIII. Nolu Tahmin Modelindeki Kestirimli Gini ile Gerçek Gini Değerleri

5 Sonuç

Liberal ekonominin ekonomik büyümenin nimetlerinden toplumun tüm kesimlerinin yararlanacağına dair savı sosyalist iktisatın eşitlikçi anlayışına karşı geliştirilen eleştirel bir yaklaşım niteliğindedir. Bu çerçevede S. Kuznets'in geliştirmiş olduğu yaklaşım toplumsal gelişme sürecine bağlı olarak başlangıçta ortaya çıkması beklenen gelir dağılımındaki adaletsizliklerin ülkelerin gelişmede belirli bir olgunluk düzeyine ulaşınca ortadan kaybolmaya başlayacağına dair savı liberal uygulamaların bir süre sonra gelir dağılımında adaleti sağlayacağına dair savını da destekler niteliktedir. İktisat literatüründe bu durum Kuznets'in “ters U” şeklinde gösterdiği bakış açısıyla özetlenmektedir ki, dış ticaret teorileri içerisinde yine klasikleşmiş Stolper-Samuleson gelir dağılımı teorisi de bu bakış açısıyla örtüşmektedir.

Bu çalışmada Kuznets'in bakış açısı Gini değerlerinin en fazla olduğu ülkelerde, 2012 yılı verileri ile yatay kesit analizlere tabi tutulmuştur. İlk etapta koşullu Kuznets anlayışının gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlemek amacıyla yapılan analizlerde; ne klasik, ne de N veya yatık S Kuznets bulguları elde edilememiştir. Sadece doğrusallığı ifade eden bakış açısının varlığı yakalanmış ve buna göre dış ticaretteki derinleşmeler ile gelir dağılımı arasında ters yönlü ilişkilerin varlığı tespit edilmiştir. Kişi başı gelirden bağımsız olarak klasik ya da "N veya yatık S" Kuznets eğrisi bakış açısının ticari ve siyasi liberalizasyonda gerçekleşip gerçekleşmediğine dair yapılan ekonometrik analizlerde ise klasik Kuznets bakış açısının, yani "ters U eğrisi" şeklindeki Kuznets eğrisinin varlığı tespit edilmiştir. Bu bulgulardan hareketle;

- (i) sosyalizmin eşitlikçi anlayışının uygulamada gerçekleşmeden uzak olmasına paralel olarak halihazırda tek geçer akçe olarak piyasa ekonomisi kurallarıyla hareket edildiği,
- (ii) piyasa ekonomisi kurallarıyla hareket edilen bir yapıda da ekonomik liberalizasyonun gelir dağılımında adalet üzerine etkilerinin klasik Kuznets vari bir seyir izlediği,
- (iii) dolayısıyla Stolper-Samuelson gelir dağılımının dışa açıklıkla daha etkin bir şekilde işleyeceği,
- (iv) ekonomik liberalizasyon gibi siyasal liberalizasyon uygulamalarının da klasik Kuznets vari bir seyir izlediği,
- (v) ancak hem ekonomik hem de siyasal liberalizasyon uygulamalarının gelir dağılımında adaleti sağlamanın ülkelerin gelişmişliğine bağlı olduğu ve bunun da özellikle sosyal devlet uygulamalarının da etkisiyle gerçekleşmiş olabileceği,
- (vi) bu nedenle liberalizasyon uygulamalarına yönelirken başlangıçta gelir dağılımında adaletsizliklerin derinleşeceği, ancak ülkelerin ekonomik açıdan belirli bir eşik değeri aştıktan sonra gelir dağılımında adaletin tesis edilmeye başlanacağı,
- (vii) bu nedenle kalkınmak için adaletten vazgeçmek gerekir gibi bir bakış açısının sunduğu acı reçeteler yerine kontrollü uygulamalarla dağılımdaki adaletsizlikleri başlangıçta da azaltıcı politika arayışlarına gereksinim olduğu ileri sürülebilir.

Kaynakça

- Acemoğlu, Daron ve James A. Robinson, **Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri**, (Çev. Faruk Rasim Velioğlu), Doğan Kitap, İstanbul, 2014.
- Aleksiyeviç, Svetlana, **İkinci El Zaman: Kızıl İnsanın Sonu**, (Çev. Sabri Gürses), Kafka Yayınları, İstanbul, 2016.
- Auty, Richard (1985), "Materials Intensity of GDP: Research Issues on the Measurement and Explanation of Change", **Resource Policy**, 11: 275-283.
- Barro, Robert J. Xavier and Sala-i Martin (1992), "Convergence", **The Journal of Political Economy**, 100 (2): 223-251.
- Coase, Aonald ve Ning Wang, **Çin Nasıl Kapitalist Oldu?**, (Çev. İlkay Yılmaz), Tercan Matbaası, Ankara, 2015.
- Değer, M. Kemal (2007), "Ticari Liberalizasyon ve Gelir Dağılımı: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Analiz", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 61 (2): 63-87.
- Emsen, Ö. Selçuk ve M. Kemal Değer (2007), İktisadi ve Siyasal Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Geçiş Ekonomileri Deneyimi, **Atatürk Üniversitesi İİBF Fakültesi Dergisi**, 21 (2): 161-195.
- Gerni, Cevat, Ö. Selçuk Emsen, Ayşen H. Gencer ve Bengü Tosun (2017), "Do Net Foreign Direct Capital Investments Follow the Path of the Kuznets Curve?", (**Yayına Hazırlık Sürecindeki Makale**).
- Kanberoğlu, Zafer ve M. Akif Arvas (2014), "Finansal Kalkınma ve Gelir Eşitsizliği: Türkiye Örneği, 1980-2012", **Sosyoekonomi**, 2014-1: 105-121.
- Kuznets, Simon (1955), "Economic Growth and Income Inequality", **The American Economic Review**, 45 (1): 1-28.
- Özdemir, Dilek, Ö. Selçuk Emsen, Ayşen H. Gencer ve C. Hakan Kılıç (2011), "Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı İlişkileri: Geçiş Ekonomileri Deneyimi", **International Conference on Eurasian Economies**, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek, 12-14 Ekim 2011, ss: 440-447.
- Seyidoğlu, Halil, **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, Güzem Can Yayınları No: 23, İstanbul, 2013.
- Solow, Robert M. (1956), "A Contribution to the Theory of Economic Growth", **The Quarterly Journal of Economics**, 70 (1): 65-94.